

LA COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA DE CAN BUTINYÀ (BADALONA): FIGURETES I EXEMPLARS DE COROPLÀSTIA

per JORDI L. DE LA PINTA

Situació

La masia de Can Butinyà es troba situada al límit occidental del terme municipal de Badalo-

na, on comença el municipi de Santa Coloma de Gramenet, en un petit pujol situat entre el Sis-trell i la Vall Carcerenya i protegit per dues elevacions de 125 metres d'altura. Les coordenades

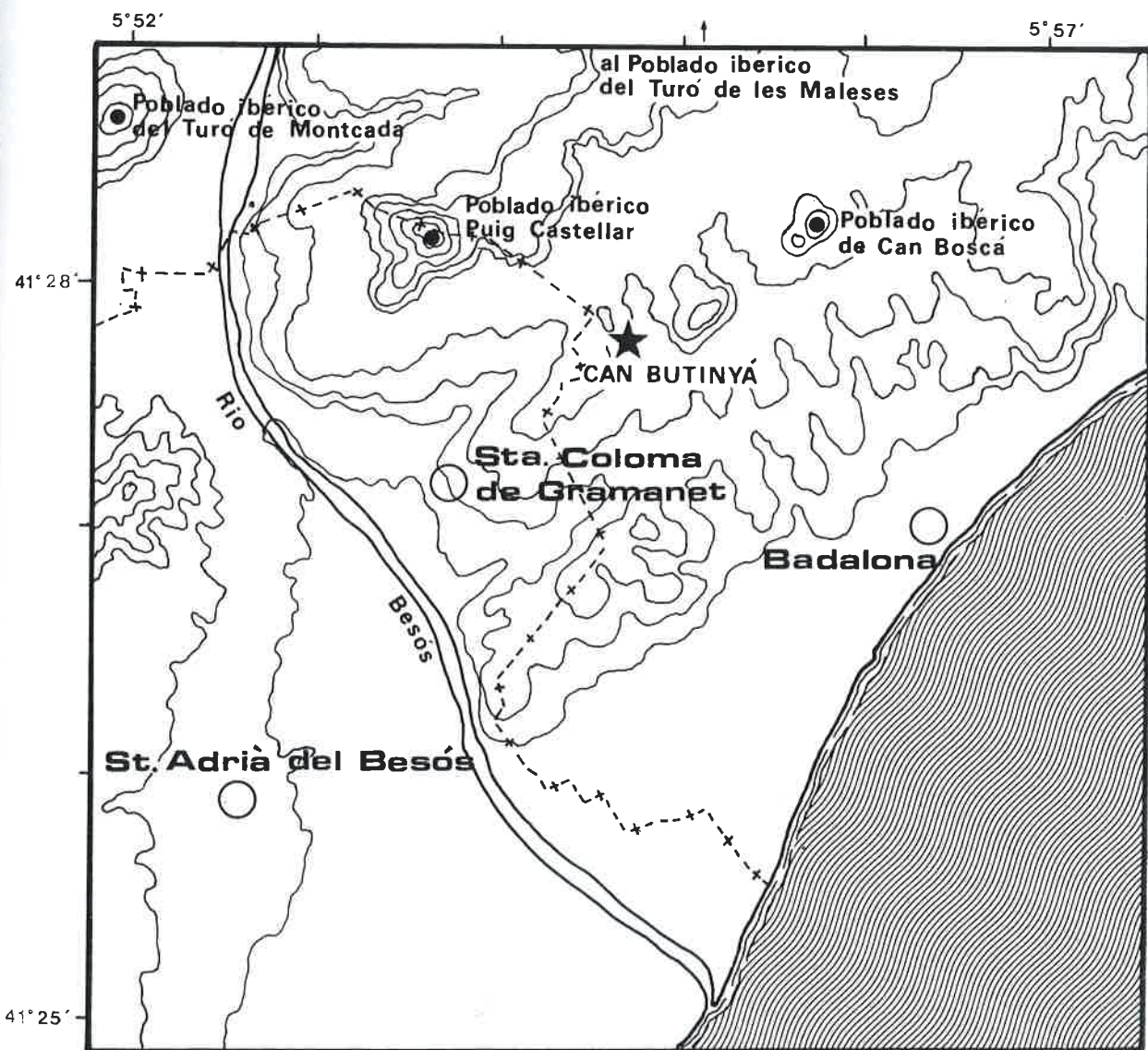

FIGURA 1. Localització del jaciment amb la situació dels pobles ibèrics de la zona.

geogràfiques, segons el plànol topogràfic de l'Institut Geogràfic y Catastral, escala 1: 50.000, són: longitud est: 5° 54' 40" i latitud nord: 41° 28' 12".

Referències històriques

En documents del segle XIV consta el nom de Mas Canyet amb el qual fou coneguda la masia que més tard rebé el nom de Can Butinyà. Malgrat que els primers documents la situen al segle XIV, l'existència del mas es remonta almenys al segle XIII. D'altres documents més tardans ens permeten de conèixer'n tota l'evolució així com els canvis de titularitat, des d'un tal Martí Canyet, passant per Felip Butinyà, fins a l'actual propietària, la família Sayol.

Història de les investigacions

Josep Sayol i Busquets inicià la recollida de diversos materials arqueològics apareguts en els seus terrenys en el transcurs de les labors agrícoles. Aquesta tasca meritòria és continuada per la seva vídua, Elisa Reverter. L'any 1968 es donen a conèixer a la revista *Puig Castellar* les troballes realitzades fins en aquella data amb materials que van des del Neolític fins a l'època medieval. Tots aquests materials es troben exposats en una sala habilitada a l'interior de la masia mentre tant se'n prepara un detallat inventari.

Descripció de les peces

Comencem la publicació d'aquest inventari amb l'estudi de diverses figuretes i exemplars de

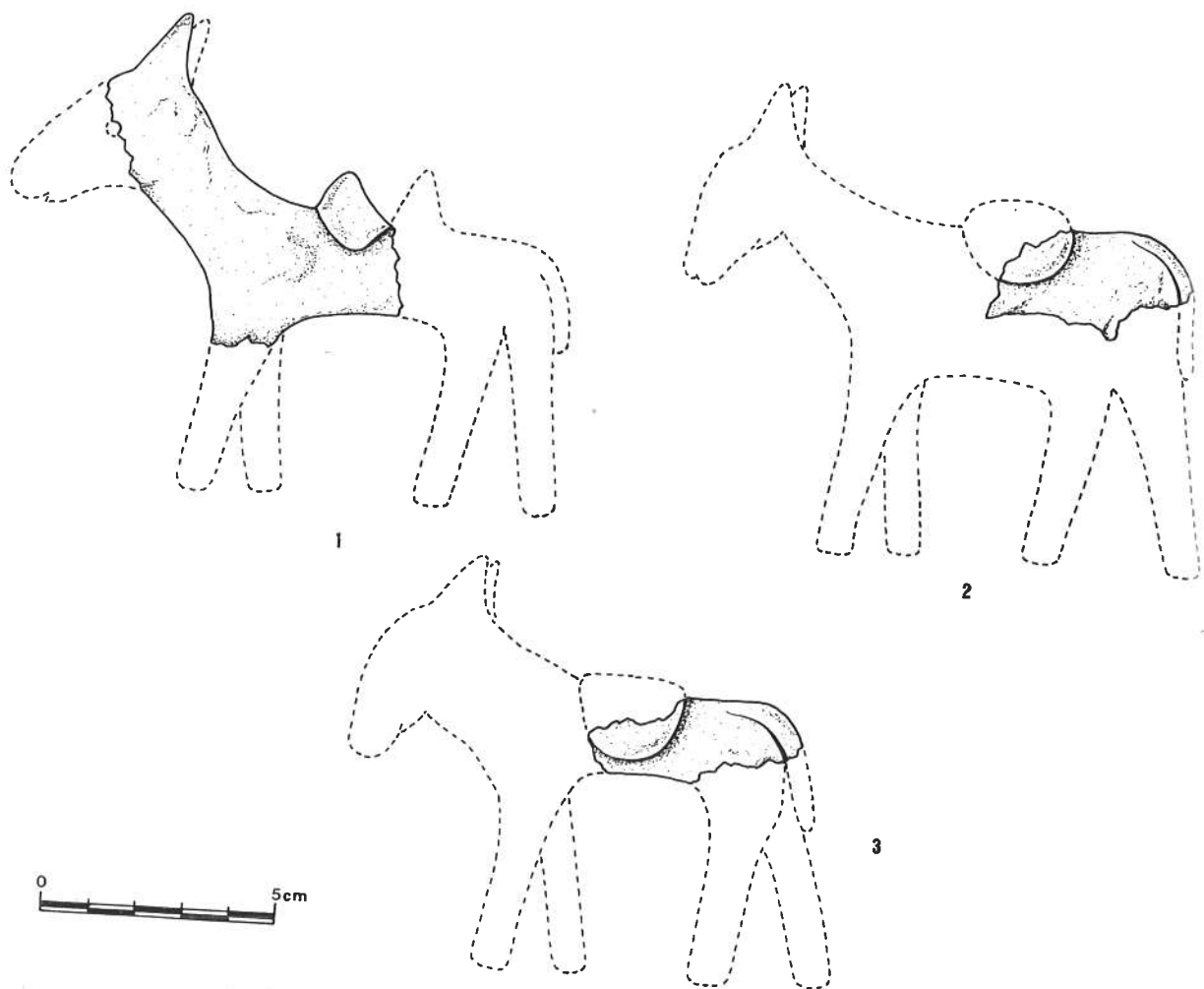

FIGURA 2. Fragments d'èquids trobats a Can Butinyà (Badalona) i la seva reconstrucció probable segons les línies de punts.

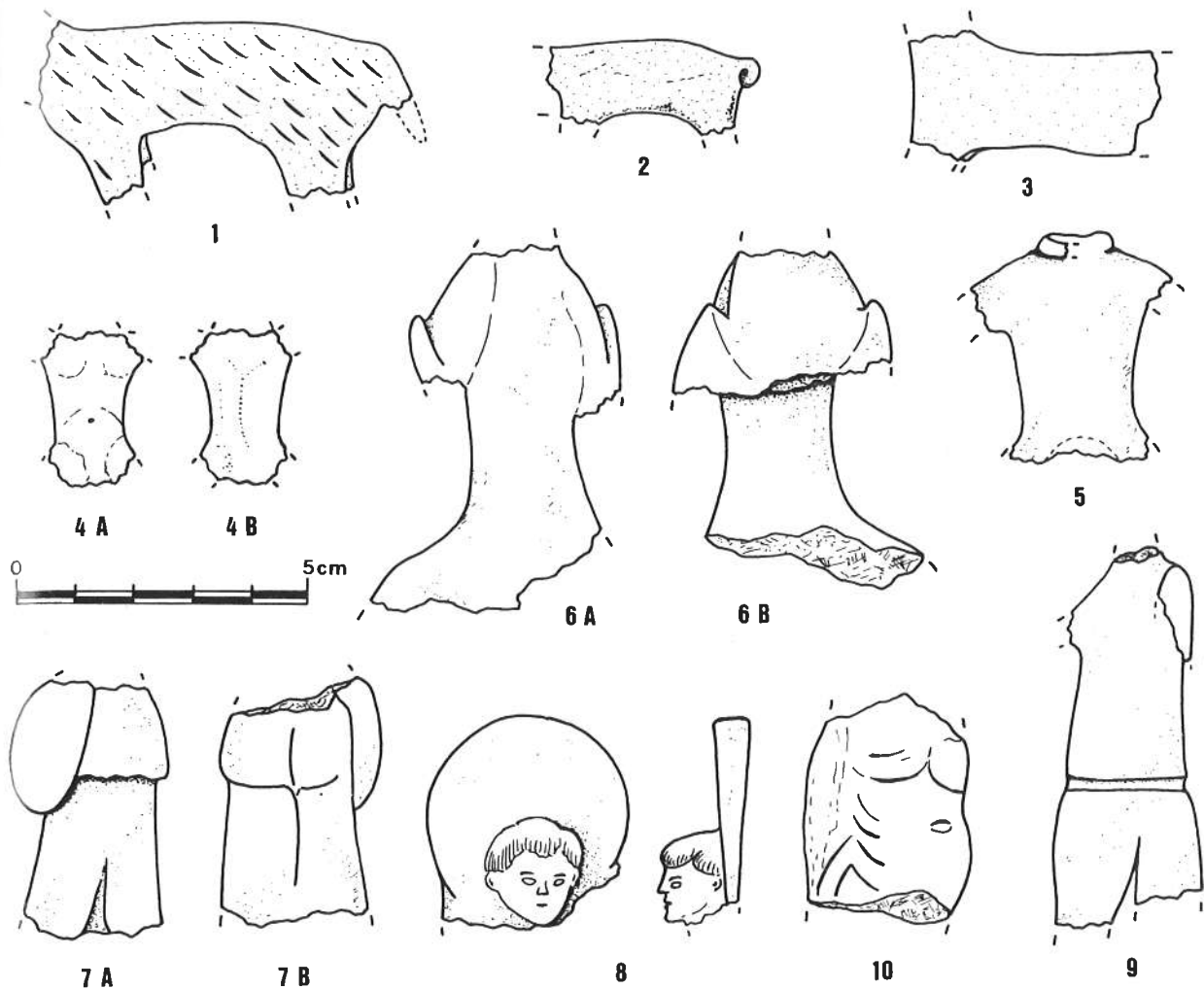

FIGURA 3. Figuretes i exemplars de coroplàstia de Can Butinyà.

coroplàstia trobats superficialment en terrenys del mas i que pel fet que no es trobaren en cap context arqueològic definit, resulta difícil atribuir-los una cronologia precisa. Tampoc no és possible d'assignar-los una data mitjançant un estudi estilístic, puix que no n'existeixen paral·lels exactes. L'any 1963 es publicà a la revista *Puig Castellar* la descoberta de tres fragments ceràmics pertanyents a figuretes d'èquids o burrets, apareguts al torrent que neix prop del pou de Can Butinyà en uns terrenys formats per argiles del Quaternari. Com que la informació donada llavors fou molt pobra i pel fet que aquells fragments han passat desapercebuts als investigadors, pensem que pot ser útil una nova publicació amb ampliació de dades.

Les tres figuretes són fetes a mà, i amb argila marró clar amb desgreixant de mica daurada molt

fina. Una d'elles (fig. 2, núm. 1) conserva el tos de l'animal així com l'orifici de l'ull, una de les orelles, el coll, part del ventre, la zona davantera de la muntura i l'inici d'una de les potes del davant. Mesura 8 cm de longitud per 7,1 cm d'alçada màxima. La segona (fig. 2, núm. 2) solament conserva la part baixa posterior de la muntura o algun objecte protector del llom, part de les anques i la cua. Mesura 4,4 cm de longitud, per 2,3 cm d'alçada. La tercera (fig. 2, núm. 3), com l'anterior, presenta un fragment de protector del llom, el ventre i part de les anques i la cua. La longitud és de 4,6 cm i l'alçada de 1,9 cm. La fractura de tots tres objectes és idèntica, per la qual cosa es poden suposar sortits de la mà d'un mateix autor. Són poc acurades en general, però proporcionen els detalls més significatius. Són reconstruïdes segons les línies de punts (fig. 2). Al

voitant del lloc on foren trobades, es recolliren fragments de ceràmica ibèrica, comuna romana i d'un pivot d'àmfora. Per aquest motiu no els podem atribuir a una època determinada.

Tècnicament, les figuretes de Can Butinyà s'assemblen molt a la peça trobada a Puig Castellar. A l'igual d'aquesta, la figura 2, núm. 1, no té arreus, i de les dues altres, per les seves petites proporcions, no ens és possible de dir-ho. Encara que no sabem el tipus d'argila amb què fou feta, l'aspecte de la fotografia publicada per Balil, ens fa recordar molt els nostres exemplars. Com ell, pensem que aquest tipus de figuretes no degué ser utilitzat per jugar, sinó que representen el culte d'alguna divinitat domadora i protectora dels cavalls. Les troballes realitzades, tant a les necròpolis emporitanes com en els jaciments del sud-est, així ho semblen suggerir. Per la semblança que acabem d'exposar, els podríem atorgar un origen ibèric.

La figura 3, núm. 1, consisteix en un fragment d'una figura d'animal de la qual només es conserva el cos i part de les potes, així com el començament de la cua. Es troba recobert per diverses incisions, possible esquematització de l'aspecte real de l'animal. La peça és feta amb pasta marró fosc, dura i cuita a temperatura alta. Té desgredant de mica daurada. Mesura 6,5 cm de longitud.

La figura 3, núm. 2, és un fragment d'animal de pasta marró i taronja amb desgredant de mica daurada força escàs. Sembla suggerir un exemplar de bestiar perquè semblant als trobats en tombes emporitanes. Mesura 3,7 cm de longitud.

La figura 3, núm. 3, és un fragment del cos amb l'inici d'una pota i el coll d'un animal de difícil atribució, donat el seu estat de conservació. L'argila és gris amarronada, probablement per efectes de la cocció, amb desgredant de mica negra i quars. Té una longitud de 4,3 cm.

La figura 3, núm. 4, representa el tors nu d'una figura humana de 2,7 cm d'alçada. Se n'aprecien perfectament les zones pectoral i abdominal. La seva amplada és de 2,7 cm.

La figura 3, núm. 5, consisteix en un fragment del tors d'una figureta humana realitzada amb argila de color marró vermellós. Al coll porta una franja en relleu que podria interpretar-se com una cinta o la gira d'una peça de vestir. El tipus de pasta recorda el de la ceràmica ibèrica. Mesura 3,9 cm d'alçada.

La figura 3, núm. 6, representa un fragment de figureta humana fabricada amb argila de color marró clar amb desgredant de mica de color dau-

rat i fragments de quars polvoritzat. Possiblement devia tenir una túnica o mantell que el cobria davant i queia sobre les espatlles, amb un espoler fragmentat al darrera (fig. 3, núm. 6 b). És possible que mai no hagués tingut membres inferiors i que es pogués mantenir en equilibri mercès a la túnica, tal com passa a la figureta trobada al poblat de la Serra de l'Espasa de Capçanes (Pallars Jussà) o a la trobada per nosaltres en un jaciment encara inèdit, de Vallbona d'Anoia. Mesura 4,5 cm d'alçada.

La figura 3, núm. 7, presenta a la part del davant (a) un cos humà tapat per un plastró i un protector o bossa sobre el braç esquerre. A la part del darrera (b) s'observa el cos totalment nu. És fet amb argila marró taronja amb desgredant de mica blanca i quars molt fi. Mesura 4,5 cm d'alçada.

La figura 3, núm. 8, consisteix en la representació d'una cara d'home jove o noieta cofat amb un gran disc vertical que li protegeix la part posterior del cap. L'argila de color beige clar té desgredant fi de mica daurada. La superfície ben acabada és de bona factura. Mesura 3,7 cm d'alçada.

La figura 3, núm. 9, és un fragment de figura humana sense cap, amb braços i gran part de membres inferiors. Apareix coberta amb un vestit cenyit per un cinturó. És fet amb argila marró vermellós amb desgredant de quars i mica negra. És d'aspecte dur, encara que una mica porosa. Mesura 6,5 cm d'alçada.

La figura 3, núm. 10, consisteix en un fragment de tors fet amb pasta marró, la qual conté desgredant micaci. La pasta es troba ben cuita i endurecida. S'hi aprecia la representació d'un ventre inflat amb un melic bonyegut i diverses arrugues de la pell al cantó esquerre. Podria tractar-se de la representació d'algun vell, pel fet de no tenir pit femení, la qual cosa ens podria suggerir una dona embarassada. Mesura 3,9 cm d'alçada.

Conclusions

Fins fa pocs anys, els exemplars de coroplàstica que es localitzaven a la Península Ibèrica, eren descrits molt superficialment, tot eludint estudis aprofundits i dades concretes sobre cronologia paral·lels o interpretacions estilístiques, potser a causa de l'estat fragmentari de la major part d'aquests objectes. Només foren descrits aquells exemplars de gran qualitat artística o aquells que per la seva abundor cridaven l'atenció dels estudiosos. Actualment, aquestes mostres d'art peninsular es recullen en nombrosos treballs d'in-

vestigació, i el seu nombre, especialment a Catalunya, es veu progressivament incrementat. Per aquest motiu considerem d'un gran interès la recopilació de totes les figuretes amb la finalitat de confeccionar-ne un catàleg ampli i exhaustiu, punt d'inici dels estudis seriosos que, n'estem segurs, han de veure la llum d'aquí a pocs anys.

Tal com ens diu Balil, les nostres figuretes es podrien relacionar amb cultes, d'influència hel·lènica, a Epona o Artemis Orthia i que en altres indrets constituïren veritables santuaris com els del Cigarralejo, a Mula (Múrcia). El possible santuari de Can Butinyà es relacionaria amb l'hipotètic existent a Puig Castellar, prop de la masia (fig. 1). Tal vegada el lloc destinat al culte es limitava a un recinte que solament una excavació minuciosa un estudi aprofundit dels materials desvetllaria.

Apuntarem com a dada cronològica, que els materials ibèrics de Can Butinyà, es relacionen estretament amb els apareguts a Puig Castellar, que es datarien entre els segles III-I a.C. A diferència del poblet laietà, l'assentament a Can Butinyà, perdura fins a mitjan segle II d.C. com a mínim i amb alguna possible interrupció fins als nostres dies.

ADDENDA

La figureta de Vallbona d'Anoia (Capellades, Anoia)

Al terme municipal de Vallbona d'Anoia, hi ha dos assentaments ibèrics, encara inèdits, localitzats a banda i banda de l'Anoia. Pels materials que romanen en superfície, cal situar-los entre els segles II-I a.C.

La peça a la qual ens referim és una figureta feta amb argila taronja, dura i ben cuita, amb desgreixant de mica daurada. A la superfície s'aprecien les ditades de qui la confeccionà. Se n'ha perdut el cap i els braços; presenta un orifici transversal que travessa la part més ampla del cos, per on devia passar un eix que permetia la mobilitat de les extremitats superiors d'una manera simultània o alternativa.

Un solc recorre el pectoral fins al cap, que tal vegada també portava un eix que permetia un cap giratori. Una altra possibilitat seria que els eixos servissin per donar als elements més fràgils de la figura una fixació superior. No té extremitats inferiors, però sí una base prou ampla per mantenir l'equilibri del conjunt. Mesura 6,8 cm d'alçada per 3,5 cm d'alçada. (fig. 4).

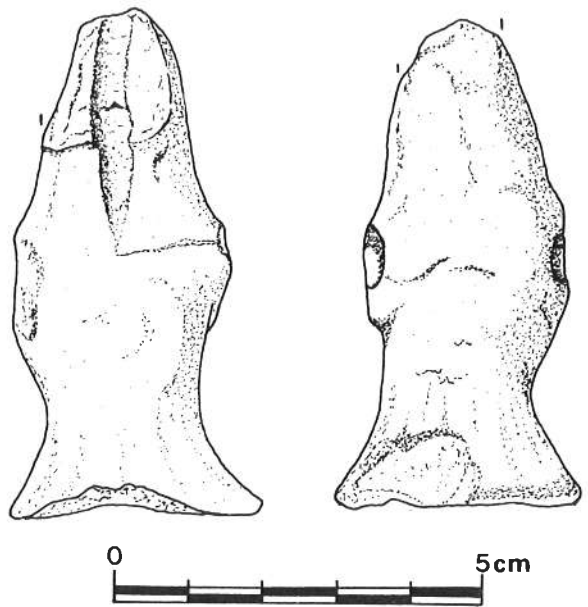

FIGURA 4. Figureta trobada a Vallbona d'Anoia (Anoia, Barcelona).

BIBLIOGRAFIA

- BALIL, A.: *Tres ejemplares de la coroplasita ibérica en el Museo Arqueológico de Barcelona*, en *Ampurias*, VII-VIII, Barcelona, 1955-56.
- BALIL, A.: *Dos ejemplares de la coroplastia ibérica procedentes del poblado ilergeta del Tossal de les Tenalles de Sidamunt*, en *Crónica del III Congreso Arqueológico Nacional*, Galicia, 1953.
- BENOIT, F.: *Chevaux du Levant Ibérique. Celtisme ou Méditerranisme?*, en *Archivo de Prehistoria Levantina*, IV, València 1953.
- COLOMINAS, J.: *Poblado Ibérico de Guissona*, en *Ampurias*, III, Barcelona, 1941.
- CUADRADO DIAZ, E.: *Excavaciones en el Santuario ibérico del Cigarralejo (Mula, Murcia)*, en *Informes y Memorias*, n.º 21, Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas, Madrid, 1950.
- FERRER, A y GIRÓ, P.: *La colección prehistórica del Museo de Vilafranca del Penedés*, en *Ampurias*, V, Barcelona, 1943.
- LAET, S. J. DE: *Figurines de terre-cuite de l'époque romaine, trouvées a Assche-Kalkoven*, en *L'Antiquité Classique*, Bruselas, 1942.
- MARTIN TOBIAS, R.: *Dos ejemplares de coroplastia ibéricos hallados en Guissona (Lérida)*, en *Ampurias*, XXII-XXIII, Barcelona, 1960-61.
- MERTENS, J.: *Terres cuites de l'époque romaine trouvées à Elewijt (Brabant)*, en *Latomus*, X, Bruselas, 1951.
- MUÑOZ, A.: *Pebeteros ibéricos en forma de cabeza femenina (De coroplastia ibérica I)*, Publicaciones eventuales n.º 5 del Instituto de Arqueología y Prehistoria. Barcelona, 1963.
- PINTA J. L. DE LA y RIO-MIRANDA, J.: *El poblado laietano de Puig Castellar. Sta. Coloma de Gramenet*, Barcelona, 1981.
- PLA BALLESTER, E.: *Un caballo ibérico en cerámica, de Navarrés (València)*, en Volumen de homenaje al Conde de la Vega del Sella, Oviedo, 1956.